

**WYDZIAŁ PRAWA
i ADMINISTRACJI**
Uniwersytet Łódzki

dr hab. Monika A. Król, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji
Zakład Prawa Ochrony Środowiska

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Tomasza Drabika

pt. „Grupy producentów rolnych jako forma prawna konsolidacji gospodarczej w ramach Wspólnej Polityki Rolnej”, Warszawa 2024, ss. 291

W wykonaniu uchwały Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawno-Administracyjnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 26 czerwca 2023 r. przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej mgr Tomasza Drabika pt. „Grupy producentów rolnych jako forma prawna konsolidacji gospodarczej w ramach Wspólnej Polityki Rolnej”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora dr. hab. Adama Niewiadomskiego, prof. UW.

Na podstawie określonej w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018, poz. 1669) rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

I. Temat rozprawy, stan badań naukowych

O doniosłości społeczno-gospodarczej zagadnień związanych z formami konsolidacji w rolnictwie przesądzą przede wszystkim czynniki postępującego procesu globalizacji, który obejmuje także rolnictwo. Globalizacja jest zjawiskiem polegającym na zacieśnieniu związków i rosnących współzależności między państwami, grupami państw ich gospodarkami, przedsiębiorstwami, czy kulturami. Oznacza ona wzrost internacjonalizacji gospodarek krajowych oraz wyraźne przenikanie i konwergencję rynków. Do klasycznych obszarów globalizacji obejmujących: finanse i własność kapitałów; rynki i strategie; technologie, badania i wiedzę; zachowania konsumentów, postrzeganie i świadomość życia społecznego, współcześnie zalicza się także aspekty jak rolnictwo, a także zależności ekologiczne w obrębie ekosystemu ziemskiego. Z globalizacją gospodarki synergicznie powiązane są procesy integracyjne. Do pozytywnych efektów obydwu tych zjawisk należy umiędzynarodowienie działalności gospodarczej, która sprzyja racjonalnemu gospodarowaniu, lepszemu użytkowaniu zasobów naturalnych, wykorzystaniu pracy i upowszechnieniu wiedzy i technologii.

Podstawą wzrostu społeczno-gospodarczego UE i jej państw członkowskich jest zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy oraz stabilność cen, społeczna gospodarka rynkowa o wysokiej konkurencyjności zmierzająca do pełnego zatrudnienia i postępu społecznego oraz wysoki poziom ochrony i poprawy jakości środowiska. Ten ogólny cel jest uszczegóławiany poprzez podejmowanie działań w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (dalej: WPR) na rzecz poprawy dochodów gospodarstw rolnych i wzmocnienia pozycji rolników w całym łańcuchu dostaw żywności. Osiągnięcie wskazanych celów wymaga konsolidacji producentów rolnych, nie tylko w celu poszukiwania wspólnych rynków zbytu produkowanej żywności, poprawy innowacji i transferu wiedzy, polepszenia warunków dla małych przedsiębiorstw oraz dalszego promowania lokalnych rynków, ale także zarządzania zasobami naturalnymi w sposób zrównoważony, poprzez wspieranie działań gwarantujących generowanie przez rolników dóbr publicznych w obszarze środowiska, działań na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu oraz zrównoważonego rozwoju terytorialnego, dzięki wspieraniu zatrudnienia i rozwijaniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Jedną z form takiej konsolidacji gospodarczej w rolnictwie miały być grupy producentów rolnych.

Problematyka podjęta przez Doktoranta jest zatem istotnym, społeczno-gospodarczym zagadnieniem i to zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Za teoretyczną doniosłością omawianego zagadnienia przemawia istnienie w unijnym i polskim systemie dorobku legislacyjnego, wprowadzającego instrumenty prawne pomocy dla grup producentów rolnych i ich związków. Dwadzieścia cztery lata doświadczeń od wprowadzenia do obrotu prawnego pierwszej polskiej regulacji, którą była ustawa z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, tekst jednolity Dz. U. z 2023 r., poz. 1145., wydaje się być wystarczającym okresem, aby dokonać rzetelnych ocen funkcjonowania tych rozwiązań prawnych w europejskim i polskim systemie prawa.

Niezmiernie istotną kwestią z naukowego punktu widzenia pozostaje kwestia oceny skuteczności implementowanych w Polsce rozwiązań prawnych Unii Europejskiej. Grupy producentów nie są nowym instrumentem prawnym, a ich funkcjonowanie i wsparcie w ramach WPR sięga lat siedemdziesiątych XX w. W tym zakresie można wskazać przepisy rozporządzenia Rady EWG nr 1360/78 z 19 czerwca 1978 r. w sprawie grup producentów i ich zrzeszeń (O.J. WE L 166, s.1). W latach dziewięćdziesiątych akt ten został zastąpiony przez rozporządzenie nr 952/97 z 20 maja 1997 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach O.J. WE L 142, s. 30). Aktualnie obowiązującą podstawą prawną w tym zakresie są przepisy art. 27

rozporządza PE i Rady 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Dz.Urz. L 347 z 20.12.2013, p. 487–548. Obowiązujący akt w motywie 21 preambuły wskazuje, że grupy i organizacje producentów pomagają rolnikom wspólnie stawić czoła wyzwaniom związanym z rosnącą konkurencją i konsolidacją rynków niższego szczebla w odniesieniu do wprowadzenia ich produktów do obrotu w tym na rynkach lokalnych, Z tego względu należy zachęcać do tworzenia grup i organizacji producentów, a państwa członkowskie mają możliwość nadawania priorytetu grupom i organizacjom producentów produktów wysokiej jakości, objętych działaniem dotyczącym systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych przewidzianych w rozporządzeniu.

W literaturze przedmiotu temat ten, jak i inne prawne kwestie dotyczące zrzeszeń rolników, jest podejmowany niezmiernie rzadko i wycinkowo. Można wskazać kilka pozycji odnoszących się do problematyki prawnej zrzeszeń rolników w tym rozdział A. Suchoń, Zrzeszanie się producentów rolnych [w:] E. Klat – Górska, M. Korzycka, E. Kremer, P. Księżak, A. Suchoń, P. Wojciechowski, Instytucje prawa rolnego, Warszawa 2019, czy dwa artykuły naukowe A. Suchoń, Prawne aspekty zakładania i prowadzenia działalności przez wstępnie uznane grupy oraz organizacje producentów owoców i warzyw, PPP 2013, nr 2, a także też, Z aktualnej problematyki zakładania i funkcjonowania grup producentów rolnych, „Przegląd Prawa Rolnego” 2016, nr 2 (19). Można też wskazać wcześniejszą pracę J. Szachułowicza, Spółki grup producentów rolnych spółkami użyteczności publicznej, „Studia Iuridica Agraria” 2005, t. V, oraz rozdział w podręczniku akademickim S. Prutisa, Grupy producentów rolnych i ich związki [w:] Prawo rolne, red. P. Czechowski, Warszawa 2022. Temat nie doczekał się opracowania monograficznego.

O znaczeniu praktycznym tematu przesądza spadek liczby funkcjonujących w Polsce zrzeszeń w postaci grup producentów rolnych. Jak wskazywały w 2017 r. dane Agencji Rynku Rolnego, grupy na przestrzeni pierwszych kilkunastu lat rozwijały się sukcesywnie, gdyż w tym roku odnotowano 1009 grup producentów rolnych (A. Suchoń Grupy producentów..., s. 42). Po pięciu latach funkcjonowania grup w 2022 r. liczba grup spadła do 740 (źródło: Rejestr grup producentów rolnych ARiMR – stan na dzień 19 kwietnia 2022 r. <https://www.gov.pl/web/arimr/rejestr-grup-producentow-rolnych>). Zachodzi więc pytanie jakie czynniki, w tym także prawne, zaważyły o spadku zainteresowania tą formą zrzeszeń, jakie są czynniki ograniczające kooperację producentów rolnych w naszym kraju w rolnictwie.

Przeprowadzona analiza stanu badań naukowych wskazuje wyraźną lukę monograficznego opracowania dotyczącego analizy regulacji prawnej i oceny skuteczności wdrożenia instrumentów wsparcia preferowanej przez ustawodawstwo Unii Europejskiej formy gospodarowania, której celem jest poprawa efektywności i towarowości produkcji określonego produktu rolnego lub grupy produktów. Szersza konstatacja dotyczy braku w literaturze przedmiotu systematycznych i pogłębionych rozważań dotyczących form organizacyjno-prawnych współdziałania producentów rolnych.

Ze wskazanych względów wybór tematu dokonany przez Doktoranta i jego Promotora należy uznać za bardzo dobry, potrzebny i interesujący zarówno z naukowego, jak praktycznego punktu widzenia.

II. Cel rozprawy i metody badawcze

Cel pracy naukowej musi służyć wykryciu prawidłowości stale występujących w badanych zjawiskach oraz doprowadzić na ich podstawie do oceny przyjętych rozwiązań, na

podstawie których wysuwa się wnioski ogólne (konkluzje), istotne nie tylko dla badanej instytucji, ale i dla innych rozwiązań prawnych normujących podobne obszary społeczne. W naukach prawnych prawo traktowane jest jako system norm, które w powiązaniu z aparatem związanym z ich funkcjonowaniem ma sterować szeregiem zjawisk społecznych (J. Wróblewski *Zasady tworzenia prawa*, Łódź 1981). Inicjowaniu prac prawotwórczych powinno towarzyszyć przekonanie o celowości interwencji prawnej, wynikającej z wszechstronnej oceny zachodzących zjawisk społecznych.

Autor wyznaczył sobie zarówno główny cel pracy, i jak wynika z lektury punktu drugiego rozdziału pierwszego, także cele szczegółowe. Celem recenzowanej pracy jest ocena prawnej regulacji konsolidacji producentów rolnych, poprzedzona analizą ewolucji rozwiązań normatywnych regulujących organizację rynku rolnego i czynników wpływających na konsolidację producentów rolnych. Z uwagi na tak postawiony cel, Autor ukazuje podstawy prawno-organizacyjnych statusu i funkcjonowania grup w ramach WPR. Prowadzone badania służą próbie ukazania prawnego modelu grup producentów rolnych dokonanego przez pryzmat jego skuteczności i adekwatności na współczesne wyzwania stawiane przed europejskim rolnictwem, takich jak zmiany klimatyczne, transformacja klimatyczno-energetyczna, procesy globalizacji, w tym zapewnienie konkurencyjności europejskiego rolnictwa na rynkach światowych. Cel ten w zamierzeniach miał zostać zrealizowany poprzez przedstawienie głównych instrumentów prawnych, kształtujących grupy producentów rolnych. Jednocześnie wskazane mają zostać dysfunkcje poszczególnych mechanizmów, które zniechęcają do procesu konsolidacji. Autor poddał analizie nie tylko instrumenty prawne służące ewolucji grup producentów rolnych, ale także te, który wpływają na wyhamowanie procesu ich tworzenia. Z tego też względu celem pracy jest identyfikacja możliwych zagrożeń dla rozwoju grup producentów rolnych i propozycja rozwiązań prawnych przeciwdziałających negatywnym skutkom. Celem pracy jest także podjęcie dyskursu naukowego dotyczącego poszukiwania najlepszych form konsolidacji gospodarczej w rolnictwie. Słusznie Autor zauważa, że znalezienie właściwego modelu może przyczynić się do rozwoju rolnictwa i skutkować zwiększeniem jego dochodowości (s. 13). Identyfikacja szans i zagrożeń wynikających z poszczególnych rozwiązań prawnych powinna być oceniana przede wszystkim poprzez rozwiązania dostosowujące do specyfiki każdego państwa członkowskiego.

Postawione przez Autora hipotezy ukazują podstawowy problem badawczy rozprawy, i trzeba podkreślić, że zostały sformułowane bardzo konkretnie w sześciu punktach. Autor wskazuje, ale także krótko uzasadnia stawianą hipotezę że: 1) grupy producentów rolnych nie spełniają roli konsolidacji docelowej rolników. Obecny kształt przepisów prawa europejskiego i krajowego nie sprzyja konsolidacji rolników grup producentów rolnych; 2) obecny stan prawny nie sprzyja, a wręcz uniemożliwia rozwój grup producentów rolnych w małych rodzinnych gospodarstwach rolnych; 3) osiągnięcie korzyści z funkcjonowania grup producentów rolnych w skali europejskiej wymaga pilnej zmiany prawa oraz sposobów finansowania; 4) wspólnotowy model grup producentów rolnych nie sprawdza się w różnych krajach ze względu na różnice w rozwoju rolnictwa; 5) dobór instrumentów prawnych kształtujących grupy producentów rolnych jest dość przypadkowy i nie służy rozwojowi grup producentów rolnych; 6) grupy producentów rolnych mogą sprzyjać rozwojowi nietradycyjnego rolnictwa, a gospodarstwom agroenergetycznym. Grupy producentów rolnych w przyszłości mogą być głównymi producentami energii odnawialnej w postaci biogazu i biometanu.

W treści pracy Doktorant założony we wstępie cel realizuje i podejmuje się weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Autor w końcowej części pracy bardzo syntetycznie sformułuje wnioski końcowe, ukierunkowanych na ocenę poszczególnych instrumentów prawnych służących wsparciu tej formy konsolidacji gospodarczej (s. 235-238).

Doktorant prawidłowo określa zespół metod badawczych. Jak wskazuje, jako podstawową metodę badawczą przyjął metodę formalno-dogmatyczną polegającą na analizie aktów prawa międzynarodowego, prawa europejskiego i prawa polskiego (wykaz na s. 242-254 obejmuje 131 pozycji) oraz poglądów wyrażanych w doktrynie prawa, ilustrowanych stanowiskiem judykatury. Autor w bardzo szerokim zakresie konfrontuje swoje stanowisko z poglądami doktryny. Analizie poddano kilkadziesiąt orzeczeń sądowych, w tym kilkanaście orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości UE, a także sądów polskich: Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów administracyjnych (wykaz nie do końca prawidłowo sporządzony na s. 254-257). Imponujący dobór pozycji literatury (446 pozycji w tym kilkanaście pozycji literatury zagranicznej s. 290-257), źródeł prawa i orzecznictwa dowodzi znajomości każdej z nich z osobna. Wpływa to także na warsztat naukowy Doktoranta, który jest różnorodny i obejmujący przekrój przez stan wiedzy, stan prawny i stan wypowiedzi jurydycznej w ocenianej materii.

Autor zastosował także 2 metody pomocnicze. Drugą metodą była metoda historyczno-prawna, którą wykorzystano przy ukazaniu genezy i ewolucji europejskich i polskich regulacji odnoszących się do grup producentów rolnych. Badania zostały dokonane poprzez analizę ewolucji poszczególnych instrumentów oraz ich aktualnych problemów w stosowaniu prawa.

Wykorzystano także, i słusznie, metodę prawnoporównawczą ilustrując prowadzone rozważania przykładami rozwiązań prawnych w dwóch państwach europejskich. Komparatystyka prawnicza pełni tradycyjnie wiele funkcji. Współcześnie stanowi ona integralną część badań naukowych, służy nie tylko teoretycznemu porównaniu, ale przede wszystkim ocenie rozwiązań naszego systemu prawnego na tym tle.

W pracy wykorzystano także metodę analizy, podstawową dla warsztatu każdego badacza i metodę syntezy, która pozwoliła na dokonanie prac porządkujących zidentyfikowane formy konsolidacji producentów rolnych. Można było pomocniczo zastosować także metodę statystyczną, przeprowadzić analizę danych liczbowych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dotyczących funkcjonujących w naszym kraju grup, co pozwoliłoby na lepsze ilustrowanie prowadzonych wywodów, ukazanie regionalnych tendencji.

III. Struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa zawiera 291 stron i została podzielona na pięć rozdziałów. Zasadnicze rozważania zostały poprzedzone *Wstępem*, ukazującym uzasadnienie wyboru tematu, podstawowe założenia koncepcyjne, cele, hipotezy i metody badawcze. Kończą pracę merytoryczne *Wnioski końcowe i Bibliografia* zawierająca wykazy aktów prawnych, orzecznictwa, literatury i źródeł internetowych. Praca zawiera także wykaz skrótów.

Wstęp spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w obszarze nauk społecznych w dziedzinie nauki prawne. Każdy z rozdziałów jest podzielony na kilka punktów, a te często jeszcze na jednostki niższego rzędu - podpunkty. Taki podział zapewnia komunikatywność prowadzonych rozważań, które w innym wypadku, przy wielostronicowych i wielowątkowych rozważaniach, straciłyby walory poznawcze. Autor konsekwentnie w całej pracy stosuje akapity (wprowadzając odstępy między blokami tekstu ułożonych jeden po drugim i stosując także wcięcie w pierwszym wierszu, gdy zaczyna nową myśl w rozważaniach), a dążąc do przejrzystości rozważań wypunktowuje zasadnicze kwestie. To oczywiście bardzo wpływa na komunikatywność rozważań. Trzeba także podkreślić, co nie jest częste przy rozprawach doktorskich, że nie występuje w tej pracy duża dysproporcja objętościowa rozdziałów.

Pracę kończą merytoryczne *Wnioski końcowe* oraz *Bibliografia* (zawierająca wykazy wykorzystanej literatury, aktów prawnych, orzecznictwa i stron internetowych). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Doktorant podsumowuje nie tylko całą pracę, ale każdy z rozdziałów z osobna. Ułatwia to możliwość dokonania przez Doktoranta nie tylko analizy, ale i syntezy po każdym fragmencie pracy. Trzeba podkreślić, że sztuka strukturyzowania tekstu i frazowania wypowiedzi świadczy o biegłości warsztatu pisarskiego Doktoranta.

IV. Treść rozprawy i ocena merytoryczna

W pierwszym, wprowadzającym rozdziale, zawarto analizę podstawowych kategorii pojęciowych prawa rolnego, takich jak: „gospodarstwo rolne”, „gospodarstwo rodzinne”, czy „przedsiębiorstwo rolne”, „produkt rolny”, „działalność rolnicza”, „rolnik”, „producent rolny”. Te wstępne rozważania służą analizie pojęcia „gospodarstwo rolne” w kodeksie cywilnym, ustawie o podatku rolnym, konfrontowane z drugim fundamentalnym w prawodawstwie rolnym pojęciem „gospodarstwa rodzinnego”. W dalszej kolejności analizy pozwoliły na wskazanie tej kategorii, jako podstawowej jednostki wytwórczej w rolnictwie oraz porównanie używanego w systemie prawa polskiego pojęcia z kategorią przedsiębiorstwa rolnego, tak charakterystycznego dla systemów o rozbudowanych formach aktywności rolniczej, które odeszły od typowego dla polskiego „ziemiocentryzmu” na rzecz skupienia uwagi na „działalności produkcyjnej w rolnictwie”. Już jednak w pierwszym rozdziale widzimy wyraźny zamysł badawczy. Autor po wstępnych analizach, przechodzi do rozważań dotyczących tytułowej konsolidacji, rozważając samo pojęcie w ujęciach encyklopedycznych, a następnie w ujęciu gospodarczym i odnoszącym się do będących przedmiotem rozważań producentów rolnych. Końcowa część tego rozdziału poświęcona została pojęciom „działalności rolniczej”, „działów specjalnych produkcji rolnej”.

Drugi merytoryczny rozdział został poświęcony ewolucji organizacji Rynku Rolnego Unii Europejskiej. Autor osadza bowiem swoje rozważania w szerokim kontekście wsparcia dla działalności rolniczej i producentów rolnych realizowanych w ramach WPR od lat sześćdziesiątych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, a następnie w Unii Europejskiej. Autor ukazuje genezę i ewolucję polityki rolnej, ekonomiczne i prawne przesłanki jej powstania, prawidłowo koncentruje się na celach i zadaniach WPR, regulowanych, i w zasadzie niezmiennych od 1957 r. w Traktacie Rzymskim. Autor zauważa w tym fragmencie zarówno konsolidację rozproszonych rynków rolnych, jako konsolidację producentów rolnych. Kolejny fragment rozważań poświęcony został zasadom tej wspólnej polityki oraz, chyba w zbyt szerokim zakresie, kolejnym jej reformom, także strukturalnym, odnoszącym się do poprawy rozproszonych struktur. Rozważania Autora w ostatnich punktach koncentrują się na wsparciu producentów rolnych i przesłankach powstania grup producentów rolnych w ramach WPR. Końcowy fragment tych rozważań, co trzeba zaznaczyć, odnosi się do konsolidacji rynków i genezy powstania wspólnotowego wsparcia dla grup producentów rolnych w Unii Europejskiej.

Trzeci rozdział ukazuje prawne formy konsolidacji producentów rolnych w Polsce. Doktorant rozpoczyna swoje rozważania od przedstawienia koncepcji agroprzedsiębiorczości, a następnie ukazuje różne formy konsolidacji producentów rolnych, wyróżniając i analizując jedne z najstarszych, takie jak spółdzielnie rolników, kółka rolnicze, zespoły rolników indywidualnych, po nowsze formy w postaci klastrów rolniczych, czy europejskie partnerstwo innowacyjne na rzecz wydajnego i zrównoważonego rolnictwa EPI-AGRI. Sądzę, że można było te formy pogrupować według wybranego kryterium, a tak rozważania mają bardziej opisowy charakter, gdzie mieszają się społeczno-gospodarcze formy konsolidacji ciągle istotne, jak spółdzielnie, od zupełnie marginalnych kółek rolniczych czy zespołów rolników

indywidualnych, które są formą poprzedniego ustroju PRL, od form najnowszych, europejskich, jak klastry czy EPI-AGRI. W tym rozdziale w tej grupie znalazły się także izby rolniczej, będące w istocie obowiązkowym zrzeszeniem, formą samorządu o charakterze mieszanym, (ale z przewagą cech samorządu gospodarczego) oraz inne formy reprezentacji rolników (spółki do zagospodarowania wspólnot, spółki wodne i związki wałowe). Ten rozdział trzeba by zatem jakoś uporządkować, albo podzielić na dwa, oddzielić formy reprezentacji, podmioty działające na rzecz rozwiązywania problemów rolnictwa i reprezentujące interesy zrzeszonych w nim podmiotów, od form konsolidacji gospodarczej producentów rolnych (rolników).

Zasadnicze rozważania dotyczące grup producentów rolnych zostały zawarte w rozdziale IV i V. Struktura organizacyjna i zadania grup producentów rolnych zostały omówione na podstawie obowiązującej ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw. Doktorant analizuje podmiotowe, przedmiotowe i organizacyjne przesłanki tworzenia grup producentów rolnych, a następnie przepisy normujące akt założycielski, rejestrację i nadzór nad działalnością grup. Druga wyraźna część tego rozdziału (pkt 5) dotyczy pomocy finansowej udzielanej grupom producentów oraz trybu jej udzielania, a także zasad opodatkowania grup. Słuszne są krytyczne oceny Doktoranta co do stopnia sformalizowania rozliczenia. Autor trafnie krytycznie odnosi się do braku stabilizacji rozwiązań prawnych przyjętych w kolejnych okresach programowania WPR.

Natomiast piąty rozdział rozprawy zatytułowany „Czynniki determinujące konsolidację producentów rolnych” analizuje otoczenie prawne, w których funkcjonują współcześnie grupy. Pierwszy punkt został poświęcony istniejącej od wielu lat i regulowanej w przepisach Kodeksu cywilnego umowie kontraktacji. Natomiast ciekawe i nowe ujęcie dotyczy możliwości prowadzenia grup producentów jako gospodarstw agroenergetycznych. W tym rozdziale Doktorant poddał także krytycznej ocenie rozwiązania prawne ograniczające konsolidację producentów rolnych w Polsce. Czyni to po analizie prawnoporównawczej bardzo udanych przykładów wdrożenia unijnych przepisów w zakresie wsparcia grup producentów rolnych we Francji i Hiszpanii.

Dla sformułowania ostatecznej oceny podstawowe znaczenie ma merytoryczna zawartość pracy. Należy ją ocenić pozytywnie, mimo kilku nasuwających się uwag. W pracy Autor odpowiednio i kompleksowo przeanalizował znaczące instrumenty prawne, które wpływają na konsolidację producentów rolnych, szczególnie w formie prawnej tytułowych grup tych producentów. W tym miejscu trzeba podkreślić, że zaletą pracy jest systematyzacja relatywnie obszernego materiału normatywnego ujętego w rozprawie. Autor poradził sobie z definiowaniem problemów naukowych, a zwłaszcza szczegółowych hipotez badawczych. Doktorant wskazuje też na duże rozproszenie instrumentów prawnych i ocenia, że istniejące rozwiązania prawne zarówno na poziomie krajowym, jak i europejskim nie sprzyjają obecnie konsolidacji rolników. Szczególnie aktualne są krytyczne uwagi dotyczące potrzeby wsparcia rolników i prawnych form ich konsolidacji z uwagi na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, które narażone jest współcześnie na wiele ryzyk, w tym nie tylko gospodarczych, ale i pogodowych. Sukcesywnie zwiększająca się liczba ludzi na świecie powoduje zwiększone zapotrzebowanie na żywność, a zmiany klimatyczne pogarszają stan zasobów przyrodniczych, od których zależy samo rolnictwo.

Należy podzielić poglądy wyrażone we *Wnioskach końcowych*, że konsolidacja rolników w grupy producentów rolnych przeżywa obecnie poważny kryzys, a ta forma nie cieszy się popularnością i zaufaniem rolników, zwłaszcza prowadzących niewielkie gospodarstwa rodzinne. Badania prawnoporównawcze ukazały także systemy prawne Francji, czy Hiszpanii w których grupy spotkały się z dużym zainteresowaniem rolników, a stworzone regulacje prawne doprowadziły do efektywnego wdrożenia tego instrumentu.

Szczególnego podkreślenia wymaga wykorzystana w pracy literatura przedmiotu licząca 446 pozycji i obejmująca zarówno polskie, jak i w bardzo szerokim zakresie wykorzystane pozycje literatury zagranicznej. Trzeba przyznać, że Autor dokonał bardzo rzetelnych badań stanu wiedzy z tego zakresu.

VI. Strona formalna pracy

Pod względem formalnym praca została napisana prawidłowo. Doktorant posługuje się aparaturą językową właściwą dla prawa rolnego, właściwie używa podstawowych kategorii pojęciowych. Poprawność terminologiczna świadczy o znajomości przez Doktoranta ogólnej wiedzy wymaganej na tym etapie rozwoju naukowego oraz wiedzy specjalistycznej z zakresu polityki rolnej UE. Zdarzają jej się drobne uchybienia w nomenklaturze prawniczej, czy lapsusy językowe. W języku prawniczym wystrzegamy się określenia, że „istniejące definicje niejednokrotnie się wykluczają” (s. 67) tylko raczej, że mają nie do końca spójne zakresy. Trzeba też pamiętać, że siatka pojęciowa aktu niejednokrotnie jest tworzona na jego potrzeby, nieprzystające do innych aktów prawnych.

Autor zna i konsekwentnie stosuje zasady budowy przypisów, m.in. te które regulują kwestię niepowtarzania tej samej pozycji literatury w dwóch następujących po sobie przypisach (ostatnia cytowana pozycja) poprzez wprowadzenie skrótu bibliograficznego *tamże (ibidem)* oraz tego samego autora (ostatni cytowany autor, poprzez skrót *idem, eadem* lub ich polskich odpowiedników *tenże, taż*). Zasluguje to na podkreślenie, bo często odstępują od tego wiodące wydawnictwa prawnicze.

Odrębna uwaga dotyczy wykazów bibliograficznych. Wykaz aktów obejmuje pozycje międzynarodowe, europejskie i polskie. Nie są one jednak sporządzone prawidłowo, wśród aktów znalazły się także dokumenty (np. raporty międzynarodowych organów). Podobnie w prawie europejskim nie znajdujemy hierarchicznego ułożenia, białe księgi mieszają się z decyzjami, komunikatami, opiniami i rozporządzeniami. Akty prawne nie są też ułożone chronologicznie. Podobnie wykaz polskich aktów prawnych nie został sporządzony prawidłowo, sprawia wrażenie ułożonego alfabetycznie. Wykaz orzeczeń obejmuje prawie czterdzieści pozycji i też nie został sporządzony prawidłowo. Natomiast stan prawny jest aktualny i należycie dokumentowany.

VII. Konkluzja

Konkludując stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Tomasza Drabika stanowi pozycję wartościową, jest rezultatem analizy europejskiego oraz rodzimego systemu prawnego i ich funkcjonowania. Praca stanowi dobre źródło informacji dla kreowania rodzimych rozwiązań legislacyjnych. Doktorant wykazał się dobrym stopniem umiejętności w zakresie stanowienia i rozwiązywania problemów o charakterze naukowym, a podjęty problem rozwiązała w sposób w pełni zadawalający. Wielokrotnie jego oceny i uwagi są trafne i świadczą o dobrym zrozumieniu zagadnienia i dojrzałości sądów naukowych.

Wykorzystana w pracy literatura przedmiotu, jak i orzecznictwo sądowe, świadczą o dobrej znajomości przez Doktoranta poglądów doktryny, jak i linii orzecznictwa, co jest wymagane przy tego rodzaju kompleksowej analizie prawnej tak złożonej problematyki badawczej. Widać także duże doświadczenie praktyczne Doktoranta, jego umiejętność prowadzenia wywodu prawniczego, dobre posługiwanie się szerokim materiałem normatywnym, a także liczne odniesienia do praktyki stosowania prawa, w tym w szczególności do posiadanej wiedzy z zakresu nauk rolniczych i odnawialnych źródeł energii rolniczej.

Tej jednoznacznej pozytywnej oceny nie podważają uczynione uwagi, dotyczące zagadnień szczegółowych, czy drobne uwagi dotyczące kwestii warsztatowych, podniesione w niniejszej recenzji w intencji ich poprawy przy ewentualnym przygotowaniu pracy lub jej fragmentów do druku.

W konkluzji stwierdzam, że przedłożona mi rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie przez Doktoranta zagadnienia naukowego, wykazując jego ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej „prawo” oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Praca odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę- Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669) i może stanowić podstawę dopuszczenia do dalszego etapu postępowania.

Monika A. Król

Łódź, dnia 30 września 2024 r.

dr hab. Monika A. Król, prof. UŁ